

3. Баранова Л. М. (2009). Сімейне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 288 с.

4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

УДК 343.1:343.21.7

Писаренко Катерина,

здобувач 4-го курсу першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 081 «Право»

Григорій Крайник (науковий керівник),

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри права та публічного управління

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОБСТАВИН, ЯКІ ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Часто в кримінальному праві виникає проблема визначення юридичної природи, що може виключати протиправність дій. За певних умов особі доводиться завдавати шкоду іншій особі, щоб уникнути небезпеки для себе. Такі дії можуть співвідноситися з кримінальними правопорушеннями, проте вони не вважаються шкідливими для суспільства і навпаки, вважаються корисними. Ці обставини регулюються в розділі 8 Загальної частини Кримінального кодексу України, у статтях 36-43-1.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в удосконаленні переліку обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із найбільш складних інститутів Загальної частини кримінального права України є інститут обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. В юридичній

науці не існує єдиного способу вирішення багатьох дискусійних питань, які є кількістю наукових питань та деревини для надсилання правосуддя. Немає офіційного визначення кримінальної відповідальності, як і офіційного визначення виключення кримінальної відповідальності немає. Це створює складнощі в реальному житті. Завжди існує основа для наукової дискусії щодо розширення переліку відповідних обставин та їх нормативного закріплення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значний внесок у дослідження обставин, що виключають злочинність діяння, зробили вчені О. В. Авраменко, Ю. В. Александров, В. В. Аніщук, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, Н. П. Берестовий, О. М. Боднарук, С. В. Бородін, Я. М. Брайнін, В. М. Бурдін, В. О. Глушков, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, В. М. Козак, Н. В. Лісова, Н. М. Плисюк, Е. Ф. Побігайло, Л. М. Підкоритова, В. І. Ткаченко, Н. Б. Хлистова та інші. Найбільш фундаментальне дослідження таких обставин здійснено у працях українського вченого Ю. В. Бауліна. Незважаючи на значний внесок цих вчених у розробку інституту обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, досі не втратило актуальності питання розширення переліку вказаних обставин.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «обставини, що виключають злочинність діяння» надзвичайно важливе, оскільки дає змогу узагальнити родові ознаки таких обставин, визначити спільні риси, водночас залишає можливість подальшої диференціації їх видів та забезпечує перспективи розширення кола таких обставин відповідно до суспільних потреб [1].

У сучасній вітчизняній науці існують різноманітні визначення поняття «обставини, що виключають злочинність діяння», а саме:

– система зовнішньо схожих з визначеним колом злочинів свідомих, вольових вчинків, які виключають суспільну небезпечність та (або) протиправність діяння і вимагають від уповноважених на те органів держави обов'язкового й безумовного усунення кримінальної відповідальності за такі вчинки (Ю. В. Баулін) [2, с. 15];

– діяння, які зовнішні подібні до кримінальних правопорушень за своїми зовнішніми ознаками, можуть у певних умовах вважатися законними (П. С. Матишевський) [3, с. 195];

– діяння, які завдають шкоди правам та інтересам особи, суспільства та держави, захищеними законом, проте вважаються прийнятими та дозволеними законодавством України, не підпадають під кримінальну відповідальність (Н. В. Лісова) [4, с. 8];

– усвідомлене, вольове діяння людини, ззовні схоже з ознаками злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, яке є суспільно корисною чи соціально допустимою правомірною дією, що дозволена законодавством України, у зв'язку з чим кримінальна відповідальність особи виключається (О. О. Кваша, В. В. Аніщук) [5, с. 146];

– система ознак, яка органічно поєднує усвідомлені і вольові діяння особи, подібні за своїми зовнішніми ознаками до кримінального правопорушення, злочину, передбаченого КК України, які є суспільно корисними чи соціально доцільними правомірними діями чи бездіяльністю, що дозволені законодавством України і виключають кримінальну відповідальність (В. В. Бондарчук) [6, с. 159].

І цей перелік можна продовжувати, однак, очевидно, що спільні сутнісні ознаки у цих визначеннях збігаються. Термін, через який визначається дане поняття, переважно – діяння, вчинок (система вчинків), іноді – система ознак. Вчені стверджують, що термін «вчинок» описує такі дії, які підтримують позитивну чи негативну соціальну (і правову) оцінку. Ми вважаємо, що краще використовувати термін «діяння» для опису таких обставин. Діяння, як головна ознака об'єктивної сторони складу злочину, є конкретним, свідомим і вольовим актом поведінки людини, яка є суспільно небезпечним і протиправним[1].

Важливість визначення цих обставин підкреслювали такі вчені, як Ю.В. Баулін, А.Ю. Шудмуров. Ю.В. Баулін вважає, що за допомогою визначення можна буде зрозуміти їх значення в системі понять кримінального права, а Шудмуров А.Ю. відзначав прогностичну функцію поняття, яка свідчить про те, що в майбутньому будуть з'являтися нові види поведінки. Тому необхідність

визначення полягає в тому, що в ньому мають відобразитись всі види поведінки [7, с. 13].

Якщо уважно проаналізувати статтю 36 Кримінального кодексу України, в якій під необхідною обороною розуміються дії, вчинені особою з метою захисту своїх прав та інтересів захисника чи іншої особи, а також суспільних інтересів і держави. інтереси, діючи проти правопорушника Посягання, яке завдає шкоди, не становлячи небезпеки для суспільства, коли в конкретному випадку необхідно і достатньо негайно уникнути або припинити порушення поза межами необхідної оборони, якщо в той же час немає можливості, у цьому випадку незрозуміло, що є кримінальним злочином. Поведінка може це виключити.

Якщо брати до уваги статтю 36 КК України, то вона передбачає умови виключення протиправності діяння при необхідній обороні: заподіяння необхідної і достатньої в певній обстановці шкоди, але не перевищення меж необхідної оборони. Отже, можна зробити висновок, що кримінальна протиправність поведінки особи виключається за наявності певних обставин, а саме сукупності умов, визначених Кодексом. [1].

Крім того, для визначення характеру обставин, що виключають кримінальне правопорушення, необхідно з'ясувати його ознаки. Середовище повинно складатися з нероздільного і взаємодоповнюючого набору умов. Якщо хоча б одна з умов, що входять до складу обставин, не виконується, поведінка особи визнається кримінально протиправною.

Наступною ознакою обставин є свідоме і вольове виконання особою діяння. Тобто людина має усвідомлювати значення свого діяння бажати настання наслідків. Ці обставини допомагають відмежовувати кримінально протиправні, небезпечні діяння від правомірних, суспільно корисних діянь, які збігаються за своїми об'єктивними ознаками [8].

Багато авторів стверджують, що діяння, щодо яких виключається кримінальна протиправність, мають усі ознаки, що відповідають кримінальному правопорушенню: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна та об'єктивна сторони. Проте такі дії не підлягають покаранню через наявність обставини, яка знімає

протиправність заподіяної шкоди. Але, на нашу думку, суб'єкт не є спільною ознакою кримінального правопорушення і діянь, кримінальна протиправність яких виключається тому, що фізична особа, має мати певні ознаки, щоб бути суб'єктом. Зокрема вона має досягнути певного віку, та бути осудною [7, с.14].

Що стосується об'єкту, то обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, застосовуються тоді, коли завдається шкода об'єкту, який охороняється законом.

Іншою спільною рисою являється об'єктивна сторона, якій наявні такі ознаки: діяння, наслідок, причинний зв'язок між ними. І кримінальне правопорушення і правомірний вчинок це певне діяння, корисність чи суспільна небезпека якого визначається сукупністю умов, за яких воно було вчинене.

Суб'єктивна сторона, як зазначалось вище, для кримінального правопорушення і для діяння, злочинність якого виключається, є різною. При вчиненні кримінального правопорушення особа бажає досягти суспільно небезпечного наслідку, а при вчиненні правомірного діяння головним пріоритетом для особи є відвернення суспільної небезпеки [2, с. 49].

Ще однією ознакою цих таких є порушення протиправності дії. У Кримінальному кодексі України у початковій редакції було передбачено вісім обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, на даний час передбачено дев'ять таких обставин. Фактично, якщо дії людини в умовах, встановлених в цих положеннях, то вони вважаються не протиправними.

Але в новій редакції ККУ з'явилась нова стаття 43⁻¹. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, ця стаття встановлює, що особа має право захищати своє життя, здоров'я, честь та гідність від незаконного вторгнення, використовуючи заходи, необхідні для відштовхування нападника.

У коментарі до цієї статті можна зазначити, що право на самозахист є одним із фундаментальних прав кожної особи, яке забезпечує її особисту безпеку та недоторканність. Воно визнається не лише в КК України, а й у різних міжнародних правових актах та конвенціях, які гарантують права людини,

можна вважати, що законодавець створив правове підґрунтя для захисту своєї батьківщини кожним її громадянином та іншими особами, а отже з'явилась й нова – дев'ята обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Досить цікавим та резонансними є боксерські замагання та змагання з інших єдиноборств, коли люди беруть участь у відповідних змаганнях, вони роблять це добровільно і за певними правилами, які прийняті в цьому виді спорту. Ці правила зазвичай включають в себе обмеження щодо того, які дії є допустимими під час змагань, а також забезпечення медичного контролю та безпеки учасників. У цьому контексті участь у боксерських змаганнях може вважатися обставиною, що виключає протиправність діяння, коли, наприклад, один з учасників під час бою завдав іншому тілесні ушкодження. Такі дії, як правило, не розглядаються як протиправні у зв'язку з тим, що обидва учасники добровільно погодилися на участь у бою та прийняли ризики, пов'язані з цим видом спорту.

Проте важливо розуміти, що є певні межі, які не можуть бути переступлені навіть у контексті боксерських змагань, наприклад, використання незаконних прийомів, намір завдати смертельних травм опонентові або нанести тілесні ушкодження поза межами регламентованих боїв. На даний час питання участі у змаганнях не є врегульоване нормативно, а тому потребує нормативного закріплення.

Виходячи з цього можна вважати, що КК України слід доповнити десятою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння - статтею 43-2, яку законодавець поки не включив до КК України, а саме, - “Добровільна згода потерпілого”.

Окремі дослідники наполягають на тому, що термін «потерпілий» застосовувати при згоді на заподіяння шкоди некоректно. М.В. Зенова наводить таке обґрунтування своєї позиції: «по-перше, при згоді (проханні) шкода особі може бути не заподіяна, а якщо заподіяна, то сама погоджується на заподіяння; по-друге, така згода (прохання) є обставиною, що виключає протиправність, як ознаку злочину, а тому злочин, як такий, відсутній, а отже, взагалі знімається

питання про наявність/відсутність потерпілого; по-третє, у деяких випадках згоду (або прохання) можуть надавати законні представники особи, які з точки зору кримінального права не визнаються потерпілими, однак їх згода (прохання) може вважатися правомірною. Тому більш доцільно вживати словосполучення «згода (прохання) особи» [9, с. 10].

Однак у більшості наукових досліджень підтримується обґрунтованість застосування поняття «згода потерпілого». Зокрема, в одній із сучасних енциклопедій йдеться саме про поняття «згода потерпілого»: це згода особи на заподіяння шкоди особистим благам та правам, якими вона може без будь-яких обмежень вільно розпоряджатися на свій розсуд» [10, с. 92]. Згодні з таким підходом. Адже сутність обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, і полягає у тому, що діянню зовні притаманні всі ознаки злочину, і лише встановлення інших ознак (умов, обставин), що в комплексі свідчить про відсутність суспільної небезпеки, а звідси і протиправності діяння, усуває його злочинність, а отже і таку ознаку злочину як потерпілого

До речі варто вміти розрізняти обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, підстави звільнення від покарання та його відбування. Зазначені визначення містять в собі різну юридичну природу. Підстави звільнення від покарання, а також підстави звільнення від відповідальності, що передбачається КК України та його відбування застосовуються при протиправних вчинках, а обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння застосовуються при вчиненні правомірних, суспільно корисних діянь, в цьому випадку мова не йде про кримінальну відповідальність [1].

Таким чином, властивості обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння: свідомий і вольовий характер діяння, подібність діяння із кримінальним правопорушенням за об'єктивними ознаками, а також відсутність протиправного діяння. За цими рисами можна спробувати дати визначення цим діям.

Отже, факт, що усуває кримінальну протиправність діяння це єдність умов, при яких діяння, яке за об'єктивними ознаками схоже з кримінальним правопорушенням, визнається правомірним через відсутність протиправності, за цю дію відповідальність за Кримінальним кодексом України не передбачається.

Виокремлення спільних ознак та загального поняття обставин, що виключають кримінально протиправне діяння, дозволить в кожному конкретному випадку визначати належність тієї чи іншої обставини до цього інституту. За наявності об'єктивних передумов, достатніх правових основ, значної поширеності певних діянь, і відповідності їх ознак тим конститутивним ознакам, які включені у загальне поняття, цей інститут може бути розширений.

Підтримую думку науковців, що КК України потрібно доповнити десятою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння, яку пропоную викласти під номером 43-2, а саме, - "Добровільна згода потерпілого", оскільки це нормативно регламентуватиме шкоду, заподіяну під час спортивних змагань та в інших випадках.

Список використаної літератури та джерел.

1. Андрусак Г. Визначення поняття обставин, що виключають злочинність діяння, у кримінальному праві України. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 152-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_1_31
2. Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. Киев: УМК ВО, 1989. 48 с.
3. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник для студ. юрид. вузів і фак.]. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.
4. Лісова Н. В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 198 с.
5. Мала енциклопедія кримінального права / [за заг. ред. Ю. Л. Бошицького, З. А. Тростюк]. Київ: Кондор, 2012. 284 с.
6. Бондарчук В. В. Поняття обставин, що виключають злочинність діяння: аналіз наукових визначень. *Вісник Луганського державного*

університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2013. Вип. 2 (63). С. 150-159.

7. Білова А. ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ. *Літописець*. (2021): 13.

8. Андрушко П. П. Про поняття та види обставин, що виключають суспільну небезпеку та протиправність діяння. *Вісник Київського університету. Юридичні науки*. 1985. № 26. С. 67-71.

9. Зенова М.В. Поняття, види і значення згоди (або прохання) особи на заподіяння шкоди її правоохоронюваним інтересам (порівняльне кримінально-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 20 с.

10. Мала енциклопедія кримінального права. За заг. ред. проф. Ю.Л. Бошицького; доц. З.А. Тростюк; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор, 2012. 284 с.

УДК 378.147

Поліщук Юрій,

здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальність 014 «Середня освіта»

Авдєєва Ольга (науковий керівник),

доктор філософії з галузі 01 Освіта/ Педагогіка, доцент,

доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ

В умовах сьогодення інтерес до вивчення такої важливої та надзвичайно цікавої науки як хімія в учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), на